

Effective Indicators of Rural Tourism Development: A Comprehensive Approach (A Case Study of Villages in Khorasan Razavi)

Ahmad Hajarian¹

Received: 28/4/2023

Accepted: 29/10/2023

Introduction

Rural tourism is a topic of considerable debate within the tourism industry, primarily due to its objectives. These include empowering local communities, fostering social and economic development, preserving natural and cultural resources, and providing high-quality visitor experiences. This is achieved through the integration of all stakeholders in the planning and development process of tourism, with the aim of creating resources for the local community. Such initiatives have garnered support from various international organizations, including the World Bank (2013). Rural tourism not only helps protect local communities from the pervasive influence of globalization, but also contributes to the well-being of local residents. This is achieved through the development of infrastructure (such as transportation networks, water, electricity, communications, and superstructures), legal and institutional structures, health, safety, security, civil rights, and the conservation of the environment, heritage, and culture. These developments cater not only to the needs of tourists but also ensure the preservation of localities (Goodwin & Santilli, 2009). Furthermore, rural tourism provides, expands, and improves livelihood resources and opportunities to earn income. These earnings are often used for essential life necessities, such as education, medical care, clothing, and housing. The province of Razavi Khorasan, located in the northeastern part of the country, receives a significant number of religious tourists. Given the large number of rural areas in this province that are suitable for tourism and ecotourism, it can be considered a dominant spatial model of rural tourism. This research seeks to answer the question: What are the indicators that influence the state of rural tourism in Razavi Khorasan Province?

---

1. Postdoctoral Researcher in Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Rural Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Methods

The current research is applied in terms of its purpose and causal in terms of its nature. The statistical population of this study includes the villages that had the most tourist destinations in 2023. As such, 19 villages have been selected based on this criterion. Next, the total number of households in the sample population ($N= 3808$ households) was considered, and using Cochran's formula (with an error of 0.05%), a sample size of 339 households was obtained. The number of households in each village was determined first, and then the number of samples was distributed among each of the sample villages according to the number of their households. For this purpose, initially, 10 questionnaires were distributed in equal proportions for each village as a basis, and the rest of the sample size was distributed among the sample villages according to the number of households in the village. The selection of samples was done using a systematic random method. The face and content validity of the questionnaire was confirmed by the corrective opinion of university professors and experts, and necessary corrections were made in several stages. The Cronbach's alpha method was used in SPSS 22 to comply with the work principles and technique and to measure the level of reliability in the formulation and setting of the questionnaire. The Structural Equation Model through Smart PLS has been used to measure the collected data.

Conclusion

This study aims to investigate the impact of tourism development indicators on rural tourism from the perspective of villagers, using a structural equation modeling approach. The case study was conducted on the target villages of Razavi Khorasan province. The development of rural tourism was evaluated using four components as scales: socio-cultural, economic, planning-management, and infrastructural-service indicators. To test the conceptual model of the research and examine the impact of these dimensions on rural tourism, a partial least squares (PLS) technique was used. This was done after confirming the positive and significant correlation of these variables with Pearson's correlation test. The results obtained from the Smart PLS software confirmed the external test of the model (divergent and convergent validity values, Cronbach's alpha, and composite reliability). It showed that the t coefficients between the main constructs of the research were above 2.58, indicating a significant and direct relationship between the variables. The economic dimension, considering both direct and indirect effects, had a greater impact on the development of rural tourism with a coefficient of 0.89. Planning and management indicators also had a relatively large impact on the development of rural tourism in the study area, with an impact factor of 0.449. Infrastructure and service indicators were in the third stage with a factor of 0.197. It should be noted that socio-cultural indicators had the least impact on the development of rural tourism in the studied area. In general, the value of R^2 for the change variable of rural tourism development was 0.843. This suggests that the achievement of social, economic, planning, and

managerial indicators, as well as infrastructure and services, had a significant impact on the development of rural tourism in the study area. In fact, 94.3% of the changes in tourism development in the study area are predicted by these four indicators. The value obtained for the GOF index (0.861) also confirms the excellent fit of the structural model of the research.

Keywords: Tourism, Rural Tourism, Rural Household, PLS Structural Model, Razavi Khorasan Province.

References

- Aliakbari, E., Pourahmad, A., & Jalalabadi, L. (2018). Shenasai-e pishranhay-e moaser bar vazyat-e ayand-e gardeshgari paydar shahre kerman ba roykarde ayande pazphi [Identifying the influential drivers on the future status of sustainable tourism in the city of Kerman with a futures studies approach]. *Journal of Tourism and Development*, 7(1), 156-178. [In Persian]
- Amaro, S., & Duarte, P. (2016, May). Modelling formative second order constructs in PLS. In *European Conference on Research Methodology for Business and Management Studies*. Academic Conferences International Limited. Kidmore, UK.
- Cho, Y., Jeong, H., Choi, A., & Sun, M. (2019). Design of a connected security lighting system for pedestrian safety in smart cities. *Sustainability*, 11(1308), 1-11.
- Dadazade Silabi, P., & Ahmadifard, N. (2019). Taien-e pishranhaye kelidy-e moasser bar tosee gardeshgari ba roykarde ayandee pazohi [Identification of key drivers influencing the development of tourism with a futures studies approach: A case study of counties of Mazandaran province]. *Geography and Environmental Sustainability*, 9(1), 73-89. Doi:10.22126/ges.2019.1064. [In Persian]
- Dehdashti Shahrokh, Z., & Fayazi, M. (1390). Modiryat-e bazaryabi dar sanat-e gardeshgari [*Marketing management in the tourism industry*]. Tehran: Mahkameh. [In Persian]
- Dutton, I., & Michael Hall, C. (1989). Making tourism sustainable: The policy/practice conundrum. *Proceedings of the Environment Institute of Australia Second National Conference*. Melbourne, Australia.
- Farahani, B. F., Farhangi, F., & Mashhadi, M. (2013). Tahlil-e shakhesha-e moaser bar tose-e sanate gardeshgari rostaiei [Analysis of the influential indicators on rural tourism industry development: A survey around Garme village]. *Journal of Public Administration*, 5(13), 41-64. Doi:10.22059/jipa.2013.35547. [In Persian]
- Faraji, A., Nematpour, M., Ashriyeh, O. (2016). Tahlil-e sistemi-e asarat-e mosbat va manfi tosee-e gadeshgari iran ba roykarde ayande pazohi [Systematic analysis of the positive and negative effects of tourism development in Iran with a futures studies approach], *Journal of Tourism Social Studies*, 5(9), 151-189. [In Persian]
- George, D., & Mallery, P. (2003). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference* (4th Ed). Boston: Allyn & Bacon.
- Getz, D. (1991). *Festivals, special events, and tourism*. London: Van Nostrand Reinhold.
- Goodwin, H., & Santilli, R. (2009). Community-based tourism: A success? *ICRT Occasional Paper*, 11(1), 1-37.
- Gursoy, D., Chi, C. G., & Dyer, P. (2010). Locals' attitudes toward mass and alternative tourism: The case of Sunshine Coast, Australia. *Journal of Travel Research*, 49(3), 381-394.
- Hall, M., & Stephen, J. (2002). *The geography of tourism and recreation: environment, place, and space* (2nd ed.). London: Routledge.
- Higgins, F. (2006). More than an "industry": The forgotten power of tourism as a social force. *Tourism Management*, 27(6), 1192-1208.

- Hulland, J. (1999). Use of partial least squares (PLS) in strategic management research: A review of four recent studies. *Strategic Management Journal*, 20(2), 195-204.
- Karami Dehkordi, M., Mirakzadeh, A., & Ghiyasvand Ghiyasi, F. (2012). Tahlil-e avamele moasser bar tose-e gardeshgari rostai-e az didgahe rostaiian-e ostan-e ghaharmahal va baghtiari [Analysis of the influential factors on rural tourism development from the perspective of villagers in Chaharmahal and Bakhtiari province]. *Geography and Environmental Planning*, 23(1), 99-112. [In Persian]
- Karimzadeh, H., & Valaei, M. (2021). Tahlil-e nagshe tosee-e gardeshgari dar ronagh-e kasb var karhay-e khord-e roostaie: Motaleh-e moredi-e dehestan baroogh va shahrestan miandoab [Analysis of the role of tourism development in the prosperity of small rural businesses: A case study of Baroogh district, Miandoab county]. *Journal of Tourism and Development*, 10(3), 147-166. Doi:10.22034/jtd.2021.207527.1868
- Manuel, R., Patricia P., & João, S. (2017). Residents' attitudes and the adoption of protourism behaviours: The case of developing island countries. *Tourism Management*, 61(1), 523-537. Doi:10.1016/j.tourman.2017.03.004
- Papli Yazdi, M. H., & Saghaei, M. (2006). *Gardeshgari (Mahiat va mafahim)* [Tourism (nature and concepts)]. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Peter, S., & Ronald, R. (2017). Productivity growth and income in the tourism sector: Role of tourism demand and human capital investment. *Tourism Management*, 61(2), 523-537. Doi:10.1016/j.tourman.2017.03.006
- Rokneddin Eftekhari, A., Pourtaheri, M., & Fazli, N. (2014). Tahlil-e avamel-e moasser dar tosee karafrine-e ghardeshgari-e rostae [Analysis of factors influencing rural tourism entrepreneurship development]. *Journal of Tourism Planning and Development*, 3(8), 87-107. [In Persian]
- Rostami, F., Ehsanifar, T. (2017). Piashranhay-e tosee-e karafarian-e gardeshgari-e rostae [Drivers of rural tourism entrepreneurship development], *Journal of Entrepreneurship Studies and Sustainable Development of Agriculture*, 5(2): 71-82. [In Persian]. Doi:10.22069/jead.2018.15614.1347
- Statistical Yearbook of Iran (2021). *Salnameh amari-ye Khorasan razavi: bakhsh tourism* [Statistical Yearbook of Khorasan Razavi: Tourism section]. [In Persian].
- Taghdisi, A., Varesi, H. R., Ahmadian, M., & Asgari, H. (2015). Shenasi va tahlil-e avamele moasser bar tosee ghardeshgari dar manategh-e rostaei [Identification and analysis of factors affecting tourism development in rural areas: A case study of rural areas of Jiroft county]. *Journal of Research and Rural Planning*, 4(1), 1-14. Doi:22067/jrrp.v4i9.22867. [In Persian]
- Taghvaei, M., & Hosseinekhah, H. (2018). Barnamerizi-e tose-e sanat-e gardeshgari mobtani bar ravesh-e ayandepaghohi va scenario nevisi [Planning for the development of the tourism industry based on futures studies and scenario writing: A case study of a city in Gilan province]. *Journal of Tourism Planning and Development*, 6(23), 8-30. Doi:10.22080/jtpd.2018.1762. [In Persian]
- Vinzi, V. E., Trinchera, L., & Amato, S. (2010). PLS path modeling: From foundations to recent developments and open issues for model assessment and

improvement. In V. Esposito Vinzi, W. W. Chin, J. Henseler, & H. Wang (Eds.), *Handbook of partial least squares: concepts, methods and applications*. Dordrecht: Springer.

- Wang, J., Huang, X., Gong, Z., & Cao, K. (2020). Dynamic assessment of tourism carrying capacity and its impacts on tourism economic growth in urban tourism destinations in China. *Journal of Destination Marketing & Management*, 15(2), 100-383.

- Weaver, D., & Lawton, L. (2007). Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research. *Tourism Management*, 28(5), 1168-1179. Doi: 10.1016/j.tourman.2007.03.004

- World Bank. (2013). *World Development Report 2013: Agriculture for Development*. Washington, D.C: World Bank

مقاله علمی - پژوهشی

شاخص‌های مؤثر توسعه گردشگری روستایی با رویکرد جامع (مورد مطالعه: روستاهای خراسان رضوی)

احمد حجاربان^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۰۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۸

مشاهده مقاله منتشر شده: دوره ۱۷، شماره ۴

http://www.farhangekhorasan.ir/article_182034.html

چکیده

از گردشگری روستایی می‌توان به‌عنوان شاهراه کلیدی در بهره‌برداری محیطی و آینده‌پژوهی سرزمینی و محلی یاد کرد. نوشتار حاضر با علم به جایگاه این مهم در آینده اقتصاد کشورمان و با تأثیر از مطالعات جهانی صورت‌گرفته و همچنین تأثیر از نقش کم‌رنگ مطالعات گردشگری روستایی، به بررسی این مهم پرداخته است؛ بنابراین هدف از این مطالعه شناسایی شاخص‌های مؤثر بر وضعیت گردشگری روستایی استان خراسان رضوی است. روش تحقیق در پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی و نوع آن از نظر هدف، بنیادی است. برای جمع‌آوری اطلاعات از روش‌های اسنادی و میدانی استفاده شده است. جامعه آماری ۱۹ روستای انتخابی هدف گردشگری استان خراسان رضوی است و از مجموع ۳۸۰۸ خانوار ساکن در سکونتگاه‌های روستایی، با فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۳۹ خانوار برآورد شد و این افراد با روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک انتخاب شدند. برای آزمودن مدل مفهومی پژوهش و بررسی تأثیر ابعاد پژوهش در توسعه گردشگری روستایی از تکنیک حداقل مربعات جزئی و از نرم‌افزار Smart PLS استفاده شد. با توجه به نتایج، ضرایب t بین متغیرهای اصلی پژوهش، بالای ۱/۹۶ بوده؛ یعنی رابطه معنادار و مستقیم است. بدین ترتیب ابعاد اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، برنامه‌ریزی-مدیریتی و زیرساختی-خدماتی در توسعه گردشگری روستایی تأثیر مثبت و معناداری دارد. مقدار R^2 نشان

۱. پژوهشگر پسادکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
a.hajarian@ltr.ui.ac.ir

می‌دهد ۸۴/۳٪ توسعه گردشگری روستایی با دستیابی به ابعاد چهارگانه تبیین شده و بعد اقتصادی با ضریب ۰/۸۹، تأثیر بیشتری نسبت به سایر ابعاد در توسعه گردشگری روستایی داشته است. با توجه به مقدار شاخص اجتماعی- فرهنگی (۰/۰۵۹) پیشنهاد می‌شود، به منظور ارتقای سطح توسعه گردشگری روستایی، شاخص‌های فرهنگی- اجتماعی مورد توجه بیشتری قرار گیرد تا برآیند نهایی توسعه گردشگری بهبود یابد. در واقع با ارتقای شاخص اجتماعی- فرهنگی، انگیزش برای مسافرت و جذب گردشگر بیشتر می‌شود و برای تحقق اهداف با بهره‌گیری از این شاخص‌ها، تقویت امکانات و خدمات در کنار جاذبه‌ها و منابع گردشگری روستایی با هدف جلب رضایت بیشتر گردشگر و ایجاد اشتغال و درآمد ذی‌نفعان پیشنهاد می‌شود.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، گردشگری روستایی، خانوار روستایی، مدل ساختاری PLS، استان خراسان رضوی.

مقدمه

امروزه گردشگری گذرگاه توسعه پایدار و یکی از عوامل پویا و اصلی رفاه فردی در جامعه تلقی می‌شود و از مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی و در شمار سه صنعت عمده جهان به شمار می‌آید. اهمیت این موضوع باعث شده است که امروزه به‌ویژه در کشورهایی که بستر مناسب کالبدی، بهداشتی، رفاهی و ارتباطی دارند، گردشگری به قطب اول درآمدزایی و توسعه سرزمینی بدل شود. گردشگری، به‌مثابه یکی از نیروهای شکل‌دهنده جهان امروز به ابزاری اصلی به‌منظور کیفیت بالای زندگی تبدیل شده است (Higgins, 2006: 1192). این صنعت با سهم ۱۰/۴٪ از تولید ناخالص داخلی و ۱۰٪ از کل اشتغال دنیا، در سال ۲۰۲۰ م از جمله بزرگ‌ترین صنایع در دنیا شناخته شده است (Wang, & et al., 2020: 132). جنبه اشتغال‌زایی صنعت گردشگری و تأثیر آن در کارکردهای توسعه‌ای و اقتصادی- اجتماعی در منطقه یا کشور سبب شده است که به‌مثابه جایگزینی مناسب و راهبردی برای توسعه به‌ویژه در زمانی که سود سایر بخش‌های اقتصادی در حال کاهش باشد، مطرح شود؛ یعنی می‌تواند به‌منزله یک فعالیت اقتصادی جایگزین در اقتصاد تک‌محصولی، روند توسعه را با تنوع بخشی به اقتصاد ملی سرعت بخشد (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۸۲). یک موضوع قابل بحث در صنعت گردشگری توجه به وضعیت

گردشگری روستایی است. گردشگری روستایی به دلیل اهداف آن که شامل توانمندسازی و مالکیت جامعه محلی، توسعه اجتماعی و اقتصادی، حفظ منابع طبیعی و فرهنگی و تجربه بازدیدکننده با کیفیت به واسطه ادغام همه ذی‌نفعان در فرایند برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری با هدف خلق منابع برای جامعه محلی است، از سوی سازمان‌های بین‌المللی متفاوت پشتیبانی شده است (World Bank, 2013: 12). گردشگری علاوه بر حمایت جامعه محلی در برابر نفوذ فراگیر جهانی شدن، به بهزیستی ساکنان محلی از طریق توسعه زیرساخت‌ها (شبکه‌های حمل‌ونقل، آب، برق، ارتباطات و ابرساخت‌ها) ساختار حقوقی و نهادی سلامت، ایمنی، امنیت، حقوق مدنی، نگهداری محیطی، میراث و فرهنگ کمک می‌کند که نیازهای اساسی را برای نه‌تنها لذت‌بردن گردشگران، بلکه همچنین محلی‌ها تضمین کند (Goodwin, & Santilli, 2009: 12). این نوع گردشگری منابع معیشتی و فرصت‌های کسب درآمد را فراهم کرده، و بهبود می‌بخشد. استان خراسان رضوی، یکی از استان‌های شمال شرقی کشور است. این استان با توجه به حجم ورود گردشگران مذهبی و همچنین با توجه به تعداد بسیار زیاد نواحی روستایی دارای قابلیت در زمینه گردشگری و اکوتوریستی، می‌تواند به‌عنوان الگوی غالب فضایی گردشگری روستایی مدنظر باشد. با توجه به موارد ذکر شده، این تحقیق به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که شاخص‌های مؤثر بر وضعیت گردشگری روستایی استان خراسان رضوی کدام است؟

پیشینه پژوهش

کریم‌زاده و ولایی (۱۴۰۰) دو عامل اقتصادی و اجتماعی را در ایجاد فرصت‌های بخش گردشگری نواحی روستایی مؤثر می‌دانند. این در حالی است که پژوهشگرانی همچون رکن‌الدین افتخاری، پورطاهری و فضل‌ی (۱۳۹۳) در مطالعه خود تأکید بیشتری بر عامل اقتصادی دارند؛ به‌طوری‌که در این مطالعه از دیدگاه هر دو گروه مطالعاتی (مسئولان و سرمایه‌گذاران) عامل اقتصادی از اهمیت بیشتری در توسعه گردشگری برخوردار بوده است.

فرجی، نعمت‌پور و عشریه (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل سیستمی اثرات مثبت و منفی توسعه گردشگری ایران» به شناسایی و اولویت‌بندی اثرات مثبت و منفی گردشگری در مقیاس ملی و در جریان روند توسعه گردشگری ایران پرداخته‌اند. این پژوهش ضمن ارائه مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار و تأثیرپذیر در ابعاد اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی- فرهنگی، حاکی از آن است که برای رسیدن به یک سیستم پایدار در گردشگری، توجه به اثرات منفی تأثیرگذار به‌ویژه در حوزه زیست‌محیطی در درجه اول اهمیت قرار دارد و در مرحله دوم می‌باید بر کاهش اثرات دووجهی و ریسک به جهت غیرقابل پیش‌بینی بودن، تمرکز شود.

ده‌زاده سیلابی و احمدی‌فرد (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان مازندران)» پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری را شناسایی کرده‌اند. نتایج حاصل از پراکندگی متغیرها در محور تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل در نرم‌افزار میک‌مک، بیانگر ناپایداری سیستم در گردشگری محدوده مورد مطالعه است و بر همین اساس، پنج دسته متغیر مورد شناسایی قرار گرفته است. درنهایت با توجه به امتیاز بالای اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم عوامل، سیزده عامل اصلی به‌مثابه پیشران‌های کلیدی در آینده توسعه گردشگری شهرستان‌های استان مازندران شناسایی شدند. از میان پیشران‌های مورد بررسی نیز، متغیرهای بخش زیرساخت و خدمات، بیشترین تأثیر را بر توسعه گردشگری مناطق مورد مطالعه و عوامل طبیعی کمترین درجه تأثیرگذاری را به خود اختصاص دادند.

علی‌اکبری، پوراحمد و جلال‌آبادی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «شناسایی شاخص‌های گردشگری پایدار شهر استان گیلان» به شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر وضعیت گردشگری پایدار شهر استان گیلان و بررسی میزان و چگونگی تأثیرگذاری این عوامل در یکدیگر پرداخته شده است. در نتایج نهایی، ده عامل اصلی کلیدی توسعه گردشگری پایدار استان گیلان شناسایی شد. از بین این عوامل حذف موانع سفر، گسترش فضاهای ساخته‌شده مرتبط با گردشگری، تخریب محیط در اثر ساخت‌وساز بیش از حد خانه‌های دوم و مشارکت و همبستگی در درجات بعدی اهمیت قرار دارند.

رستمی و احسانی‌فر (۱۳۹۷) در پژوهش خود عوامل نظارت مداوم و دوره‌ای بر اقامتگاه‌ها و هتل‌ها توسط بهداشت، اماکن و دامپزشکی، فرصت‌های اقلیمی و بسترهای مناسب، فرهنگ بالای مردم در پذیرش گردشگر روستایی و گروه‌های پشتیبان را از عوامل مهم در توسعه گردشگری شناختند.

مانوئل، پاتریکا و جواو^۱ (2018) در پژوهشی با عنوان «نگرش ساکنان و اتخاذ رفتارهای طرفدار گردشگری در جزایر کیپ ورد» به این نتیجه رسیده‌اند که بین رفتار استقبال ساکنان از گردشگران و رفتارهای گردشگران رابطه معناداری وجود دارد و رسیدن به منافع شخصی و اقتصادی در بحث گردشگری، نیازمند شناخت رفتارهای گردشگران و ساکنان مقصد گردشگری است.

پیتر و رونالد^۲ (2017) در پژوهشی با عنوان «رشد بهره‌وری و درآمد در بخش گردشگری جهانی» به این نتیجه رسیده‌اند که با افزایش بهره‌وری نیروی کار، تقاضا برای گردشگری مثبت و رشد و اثرات مفیدی خواهد داشت؛ در غیر این صورت منجر به نتایج منفی خواهد شد.

مبانی نظری

واژه توریسم^۳ (گردشگری) از کلمه "تور"^۴ به معنای "گشتن" گرفته شده که ریشه آن از لغت لاتین «Tourns» به معنای دورزدن یا رفت‌وبرگشت بین مبدأ و مقصد است که از یونان به اسپانیا، فرانسه و در نهایت به انگلیس راه یافته است. در فرهنگ لغات مختلف در برابر واژه گردشگری معنایی با مضامین مختلف درج شده است؛ به طوری که در فرهنگ وبستر، گردشگری به سفری که در آن مسافرتی به مقصدی انجام گرفته است و سپس بازگشت به محل سکونت را در بر دارد، اطلاق می‌شود. در فرهنگ لغت لانگمن، گردشگری به معنای مسافرت و تفریح برای سرگرمی به کار رفته است. در فرهنگ لاروس، گردشگری به معنای مسافرت برای تفریح است (Weaver, & Lawton, 2007: 2). برنامه‌ریزی گردشگری مانند خود برنامه‌ریزی سابقه زیادی

---

1. Manuel, Patricia & João
2. Peter & Ronald
3. Tourism
4. Tour

دارد. گتز^۱ (1991) پنج سنت برنامه‌ریزی گردشگری را مطرح کرد که هر یک از آن‌ها مفاهیم، روش‌ها و سوگیری‌های خاص خود را دارند. البته همان‌طور که گتز اشاره کرد، این رویکردها نه تنها با یکدیگر هم‌پوشانی دارند؛ بلکه ضرورتاً در طول یکدیگر نیز قرار دارند. با این حال طبقه‌بندی ارائه‌شده، شیوه مناسبی است که از راه آن نقاط مشترک شیوه‌های تحقیق، مشکلات و الگوهای مربوط به برنامه‌ریزی گردشگری مشخص می‌شود (Hall, & Stephen, 2002: 21).

رویکردهای گردشگری

در زمینه مطالعات گردشگری رویکردهای مختلفی در پیش گرفته می‌شود و توافق چندانی درباره این روش‌ها صورت نگرفته است؛ اما استفاده از برخی رویکردها متداول‌تر است. با توجه به آنچه گفته شد، اگر بخواهیم رویکردهای گردشگری را مورد بررسی قرار دهیم، باید از یک نگاه تاریخی و زمانی بهره ببریم. در حقیقت ابتدا رویکرد بهره‌بردارانه رشد کرده است؛ سپس با مشاهده اثرات منفی ناشی از آن رویکرد اقتصادی ظهور پیدا کردند و در نهایت تئوری رویکرد جامع شکل گرفت که در ادامه به صورت اجمالی مرور خواهد شد.

رویکرد بهره‌بردارانه

بهره‌برداری از زمان آغاز گردشگری انبوه به‌عنوان رویکرد غالب در توسعه گردشگری و برنامه‌ریزی این فعالیت مطرح بوده است. بهره‌برداری، گرایشی ساده‌انگارانه و بر این فرض استوار است که توسعه گردشگری در ذات خویش خوب است و به‌طور خودکار برای جامعه میزبان مزایایی به همراه خواهد داشت. در این رویکرد توجهی به آثار احتمالی منفی زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی گردشگری نمی‌شود و به جای آن منابع طبیعی و فرهنگی، به‌عنوان کالایی در نظر گرفته می‌شود که برای توسعه گردشگری باید از آن‌ها نهایت استفاده را کرد. اساس ایده بهره‌بردارانه، ریشه در سودمداری اقتصادی و ازهم‌گسیخته اروپای قرن نوزدهم و سرمایه‌داری پیشرو در امریکای شمالی دارد؛ ولی تحت تأثیر حجم به نسبت اندک گردشگری در ۱۵۰ سال گذشته نیز قرار گرفته است. در واقع در زمانی که شمار گردشگران اندک است، منابع

---

1. Getz

طبیعی فراوان و اثرات گردشگری نیز به نسبت اندک بوده است. با وجود رشد گردشگری، این نوع نگرش نسبت به گردشگری به‌عنوان فعالیتی مساعد و بدون آلودگی، تا سال‌های اخیر تغییر نکرد. براساس رویکرد بهره‌بردارانه، ساکنان مقصد گردشگری در فرایندهای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی در زمینه توسعه گردشگری مشارکت ندارند. تحقیقات درباره این رویکرد بیشتر بر پیش‌بینی تقاضای گردشگری و تنها با هدف ارتقا و توسعه استوار است تا بتواند تناسب بین سطح تقاضا را با منابع و ظرفیت تحمل اجتماعی ناحیه تضمین کند. براساس نظر گیتز، بهره‌برداری همیشه توسط دو گروه از مردم، یکی سیاست‌گذارانی که به لحاظ فلسفی و یا در واقعیت، معتقد به تداوم رشد اقتصادی هستند و دیگر به‌وسیله کسانی که از نظر اقتصادی از گردشگری سود خواهند برد، انجام خواهد شد. به هر حال این رویکرد چیزی کمتر از ترویج توسعه است و بنابراین برنامه‌ریزی واقعی در همه زمینه‌ها انجام نمی‌شود.

رویکرد اقتصادی

این رویکرد گردشگری را به‌عنوان یک صنعت (مشابه صنایع دیگر) در نظر می‌گیرد و با نگرش اقتصادی، بر توسعه و بازاریابی تأکید دارد. در رویکرد اقتصادی، گردشگری به فعالیتی اطلاق می‌شود که می‌تواند توسط دولت به‌عنوان ابزاری برای نیل به اهداف عینی رشد اقتصادی، اشتغال‌زایی، تحقیقات بازاریابی و کمک به ارتقای آن استفاده شود. اگرچه در الگوی اقتصادی این ادعا وجود ندارد که گردشگری، نوساداروی تمام معضلات اقتصادی است؛ اما این رویکرد بر ارزش بالقوه گردشگری به‌عنوان یک فعالیت صادراتی تأکید فراوانی دارد؛ برای مثال اداره گردشگری استرالیا برای مواجهه با بازساخت اقتصادی کشاورزی در نواحی روستایی، توسعه گردشگری را این‌گونه توجیه می‌کند که ایجاد تنوع در فعالیت‌های گردشگری در روستاها، مزایای قابل ملاحظه‌ای برای اقتصاد محلی روستایی در پی خواهد داشت که از جمله آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- فرصت‌های اشتغال‌زایی گسترده؛
- ایجاد تنوع در منابع درآمدی کشاورزان و شهرهای روستایی؛
- توجه به ایجاد تسهیلات زیرساختی؛

- زمینه‌سازی تأسیس، حفظ و یا گسترش خدمات محلی؛
- زمینه‌ای برای تلفیق راهبردهای توسعه منطقه‌ای؛
- بهبود کیفیت زندگی از راه فرصت‌های فرهنگی و تفریحی توسعه‌یافته.
یکی از ویژگی‌های عمده رویکرد اقتصادی، استفاده از بازاریابی و ارتقا برای جذب نوعی از گردشگری است که بیشتری مزایای اقتصادی را برای مقصد گردشگری به همراه داشته باشد. هم دولت و هم صنعت بر مطالعات تقسیم‌بندی بازار و تناسب محصولات با بازار تأکید دارند. هم‌چنین در این رویکرد، اهداف اقتصادی نسبت به مسائل بوم‌شناختی و اجتماعی اولویت بیشتری دارد. با این حال، مسائل مربوط به هزینه‌های فرصت، بازاریابی رضایتمندی گردشگران، ضرورت اقتصادی و ایجاد نگرش مثبت نسبت به گردشگری در اجتماعات میزبان نشان می‌دهد که توجه کمی به آثار منفی گردشگری می‌شود. درنهایت در رویکرد اقتصادی، به این موضوع که چه کسانی از توسعه گردشگری سود می‌برند و یا زیان می‌بینند، توجهی نمی‌شود (دهدشتی شاهرخ و فیاضی، ۱۳۹۰: ۲۹).

رویکرد جامع

رویکرد جامع و یکپارچه بر این نکته تأکید دارد که اهداف، سیاست‌ها و راهبردهای توسعه گردشگری باید براساس درک کاملی از چگونگی عملکرد نظام گردشگری اتخاذ شود. از اواخر دهه ۱۹۸۰ میلادی، دیدگاه‌های صرفاً اقتصادی مورد انتقاد شدید محیط‌گرایان و اخلاق‌گرایان قرار گرفت و برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری به‌منظور بهره‌گیری از مزیت‌های اقتصادی آن، جای خود را به برنامه‌ریزی برای توسعه پایدار گردشگری داد.

اگرچه گردشگری در جهت اهداف کلی توسعه پایدار عمل می‌کند؛ اما تناقض در مفهوم توسعه پایدار و گردشگری سبب می‌شود که هماهنگی لازم بین این دو به وجود نیاید؛ به‌عنوان مثال پیرس^۱، باربیه^۲ و کارکاندیا^۳ اظهار می‌دارند که توسعه پایدار به‌صورت تلویحی به افق زمان بی‌پایانی اشاره دارد؛ اما تصمیم‌گیری در عمل نیازمند اتخاذ افق‌های محدود است. هرچند این

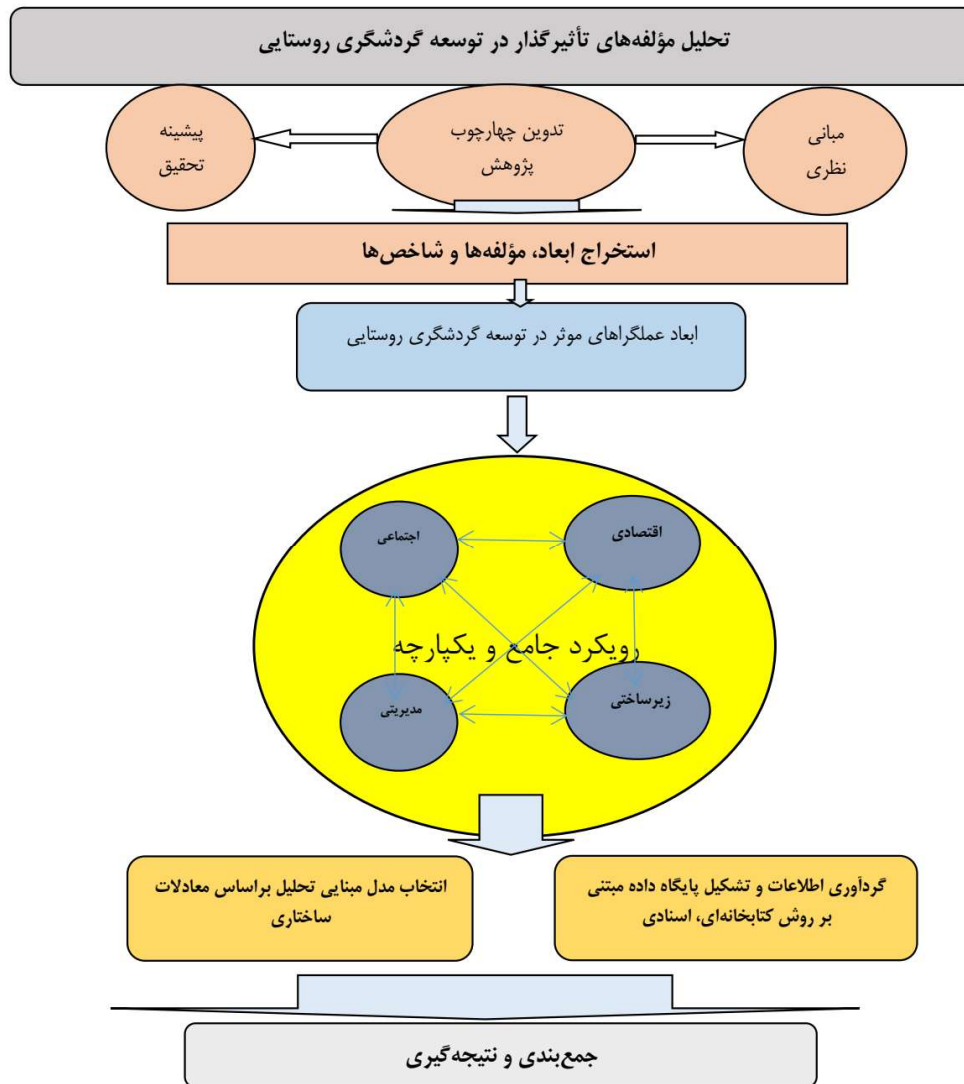
1. Pierce
2. Barbier
3. Carcandia

موضوع دست‌یابی به اهداف برنامه‌ریزی توسعه پایدار را پیچیده می‌کند؛ اما موضوعی دست‌نیافتنی به حساب نمی‌آید و در مقابل بر پیش‌نیازهای گردشگری برای تحقق پایداری کاربری اراضی تأکید دارد. عامل اساسی در این زمینه، یکپارچگی کارآمد و سازوکار نظارت است؛ نظارتی که دارای اثرات علمی و کارآمد و برنامه‌ریزی سیاست توسعه پایدار است.

یکی از ابزارهای طراحی الگوهای پایدارتر گردشگری، تلفیق اصول توسعه پایدار در برنامه‌ریزی و اجراست. داتون و هال^۱ (1989) پنج سازوکار تحقق این هدف را به شرح زیر بیان می‌دارند:

- سیستم‌های کنترل یکپارچه و مشاکی؛
- توسعه سازوکار یکپارچه فعالیت؛
- بالابردن آگاهی مشتریان؛
- بالابردن آگاهی تولیدکنندگان؛
- برنامه‌ریزی راهبردی.

از این رو می‌توان گفت گردشگری پایدار، مناسب‌ترین رویکرد برای توسعه گردشگری است و توان بالقوه‌ای برای کاهش آثار منفی ناشی از گردشگری دارد (Gursoy, Chi, & Dyer, 2010: 381). هر پژوهش علمی نیازمند شاخص‌ها و متغیرهایی است تا بتواند به صورت دقیق و علمی موضوع مورد مطالعه را مورد بررسی قرار دهد و به همین خاطر این پژوهش نیز شاخص‌های مورد نیاز را از مطالعات مختلف مرتبط با موضوع استخراج کرده است؛ همچنین تعدادی از شاخص‌ها نیز از درون یافته‌های پژوهش استخراج شده‌اند که در انجام این پژوهش محقق را کمک می‌کنند؛ بنابراین با توجه به شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش، مدل مفهومی پژوهش به صورت زیر ترسیم می‌شود:

شکل ۱. فرایند انجام تحقیق

روش تحقیق

تحقیق حاضر به‌لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و به‌لحاظ ماهیت از نوع تحقیقات علی است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل روستاهایی است که دارای بیشترین مقصد گردشگری در سال ۱۴۰۲ ش بوده‌اند؛ بنابراین با این شرط تعداد ۱۹ روستا انتخاب شده است. در ادامه با

توجه به تعداد خانوارهای کل در جامعه نمونه (۳۸۰۸ خانوار $N=$)، با فرمول کوکران (با خطای ± 0.05)، حجم نمونه ۳۳۹ خانوار به دست آمد. در مرحله بعد، ابتدا تعداد خانوارهای هر روستا را مشخص و سپس تعداد نمونه‌ها را بین هر یک از روستاهای نمونه با توجه به تعداد خانوار آن‌ها توزیع شده است. البته برای این منظور ابتدا برای هر روستا ده پرسش‌نامه به نسبت مساوی به‌عنوان پایه توزیع شده و باقیمانده حجم نمونه به نسبت خانوار روستا بین روستاهای نمونه توزیع شده است. همچنین انتخاب نمونه‌ها به روش تصادفی سیستماتیک بود. اسامی آن‌ها و تعداد پرسش‌نامه‌های اختصاص داده‌شده به هر روستا، در جدول ۱ نمایش داده شده است. پرسش‌نامه مشتمل بر دو بخش است: بخش اول مربوط به مشخصات فردی پاسخگویان شامل جنسیت، سن، میزان تحصیلات، شغل، تعداد خانوار و درآمد بود. بخش دوم مربوط به سنجش شاخص‌های توسعه گردشگری روستایی (اجتماعی، اقتصادی، برنامه‌ریزی و مدیریتی و زیرساختی و خدماتی) پاسخگویان بود و در قالب طیف لیکرت پنج‌سطحی (خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵) استفاده شد. روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه با نظر اصلاحی استادان دانشگاه و کارشناسان و پس از انجام اصلاحات لازم در چند مرحله تأیید شد. برای رعایت اصول و تکنیک کار و سنجش میزان پایایی در تدوین و تنظیم پرسش‌نامه، از روش آلفای کرونباخ در SPSS 22 استفاده شد. نتایج حاکی از آن است که پرسش‌نامه از پایایی بالا برخوردار است که در جدول ۲ به آن اشاره شده است. برای سنجش اطلاعات گردآوری‌شده از مدل معادلات ساختاری (Smart PLS) استفاده شده است.

جدول ۱. روستاهای مورد مطالعه و برآورد حجم نمونه در آن

شهرستان	روستا	تعداد کل خانوار	درصد	سهم پرسشنامه
بینالود	زشک	۲۰۷	۷/۱۵	۲۴
بینالود	خادر	۳۶۴	۱۱/۵۷	۳۳
بینالود	عنبران	۱۹۵	۵/۷۳	۲۳
بینالود	شاندیز	۸۰	۱/۷۶	۱۰
مشهد	پاژ	۶۵	۲/۲۴	۱۰
بینالود	نغندر	۴۴۳	۱۳/۳۰	۳۲
مشهد	اندرخ	۶۲	۲/۱۴	۱۰
بینالود	جاغرق	۶۴	۲/۲۱	۱۰
گناباد	ریاب	۱۳۵	۲/۶۶	۱۶

مشهد	کردیان	۱۵۹	۳/۴۹	۱۹
قوچان	شارک	۳۴۰	۸/۳۹	۱۵
سبزوار	خرو	۳۹۵	۱۰/۶۴	۱۵
شمهد	سفال	۲۲۰	۶/۶۰	۱۴
چناران	رادکان	۱۶۵	۱/۷۰	۱۹
سبزوار	گاچ	۱۵۵	۲/۱۶	۱۵
قوچان	مزرچ	۱۸۵	۴/۳۹	۱۷
سبزوار	کلوت	۲۱۴	۷/۱۴	۱۸
سبزوار	علیک	۱۴۵	۱۰/۱۲	۲۲
مشهد	دلبر	۲۱۵	۵/۶۱	۱۷
	مجموع	۲۸۰۸	۱۰۰	۳۳۹

جدول ۲. شاخص‌ها و نماگرهای پژوهش

مقدار آلفای کرونباخ	ابعاد	گویه‌ها
۰/۸۵۴	اجتماعی- فرهنگی	آگاهی جامعه محلی و گردشگران از وضعیت گردشگری (c1)، داشتن فرهنگ گردشگری (c2)، الگوبرداری ساکنان محلی از رفتار گردشگران (c3)، تنوع فرهنگی آداب و رسوم (c4)، کیفیت منابع در ایجاد انگیزه گردشگران برای سفر دوباره، فناوری-های نوین در عرصه گردشگری (c5)، وجود سازمان‌های غیردولتی فعال در گردشگری (c6)، وجود بافت سنتی روستایی (c7)، افزایش نقش بخش‌های مردمی و عمومی (c8)، افزایش نقش بخش خصوصی و تعاونی در روند توسعه گردشگری (c9)، حجم بالای گردشگران استان در طول سال (c10)، مهمان‌نوازی ساکنان استان، الگوی شیوه سکونت و زندگی خاص (c11)، بهره‌گیری از دانشگاه‌های استان برای تربیت متخصص گردشگری (c12)، بهبود وضعیت آموزش نیروی انسانی در فعالیتهای بخش گردشگری (c13)
۰/۷۸۹	اقتصادی	مناسب بودن هزینه‌ها (b1)، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی (b2)، اشتغال افراد بومی و غیربومی در مشاغل کلیدی بخش گردشگری (کارآفرینی) (b3)، وجود تنوع اقتصادی (b4)، فرصت‌های شغلی (b5)، اثر افزایش درآمد حاصل از گردشگری (b6)، بازاریابی (b7)، تعداد بنگاه‌های محلی مربوط به گردشگری (b8)، تنوع محصولات و صنایع دستی و خانگی، دسترسی آسان به امکانات و زیرساخت‌ها (b9)، بازارهای هفتگی فعال و متعدد، نیروی کار ارزان و تحصیل کرده در استان (b10)، پایین بودن هزینه مالکیت زمین‌ها برای احداث (b11)، تأسیسات و خدمات گردشگری (b12)، امکان ایجاد بازارچه‌های خوداشتغالی با رویکرد توسعه (b13)، صنایع دستی و خانگی و بهره‌برداری از آن در توسعه (b14)، اعتقاد مسئولان منطقه به اشتغال‌زایی از طریق گسترش گردشگری به منظور توسعه استان (b15)

۰/۸۲۱	مدیریت تخصصی در زمینه گردشگری (e1)، طرح جامع گردشگری (e2)، آگاهی و علاقه‌مندی مسئولان و مدیران به توسعه گردشگری در استان، هماهنگی سازمان‌های مختلف در زمینه برنامه‌ریزی گردشگران (e3)، قراردادستن مدیران بومی در رأس تصمیم‌گیری برای مباحث گردشگری (e4)، امکان جذب مدیران بخش خصوصی در فعالیت‌های گردشگری (e5)، وجود نیروهای تحصیل کرده در سطوح مختلف برای جذب در نظام مدیریت (e6)، برنامه‌ریزی توسعه محور گردشگری (e7)	برنامه‌ریزی و مدیریت
۰/۸۵۵	شبکه‌های حمل و نقل، بهداشت و درمان، زیربنایی و خدمات رفاهی (d1)، بازسازی آثار گردشگری (d2)، گسترش فضاهای ساخته‌شده مرتبط با گردشگری (d3)، وجود برنامه‌ها و تورهای گردشگری توسط افراد بومی (d4)، وجود خانه‌های بوم‌گردی (d5)، بانک اطلاعات گردشگری (d6)	زیرساختی و خدماتی

(دهدشتی شاهرخ و فیاضی، ۱۳۹۰؛ فراهانی، فرهنگی و مشهدی، ۱۳۹۲؛ تقدیسی و همکاران ۱۳۹۳؛ کرمی دهکردی، میرک زاده و غیاثوند غیائی، ۱۳۹۱؛ تقوایی و حسینی‌خواه، ۱۳۹۶؛ Goodwin, & Santilli, 2009; Cho, & et al., 2019)

معرفی منطقه

مساحت استان خراسان رضوی یکصد و هیجده هزار کیلومتر مربع است که ۷٪ کل مساحت ایران را در بر می‌گیرد. ۴۹/۲٪ سطح استان را مناطق کوهستانی و ۵۱/۸٪ آن را دشت‌ها تشکیل می‌دهند. این استان شامل چهار حوزه آبریز اترک، قره‌قوم، کویر مرکزی و شرق ایران است. استان خراسان رضوی از ۳۴ شهرستان، ۸۲ بخش، ۱۷۹ دهستان و ۹۶ شهر تشکیل شده است. این استان با تنوع جغرافیایی، قومی و فرهنگی و برخورداری از جاذبه‌های فراوان تاریخی، مذهبی، طبیعی و فرهنگی و در رأس آن‌ها وجود حرم مطهر امام‌رضا (ع) در مشهد مقدس و توانمندی بالای آن در سیستم حمل و نقل ریلی، هوایی و زمینی همواره مورد توجه زائران و گردشگران داخلی و خارجی بسیاری است؛ به‌طوری‌که سالانه میلیون‌ها زائر و گردشگر داخلی و خارجی به این استان سفر و از جاذبه‌های متنوع آن بازدید می‌کنند و منشأ تحولات عظیم اقتصادی در این منطقه هستند. براساس گزارش مرکز آمار ایران (۱۴۰۰) خراسان رضوی با ۵۴ میلیون نفر سفر در فصل بهار و ۶۱ میلیون نفر سفر در تابستان رتبه اول را در بین استان‌های مهم کشور در جذب گردشگر داخلی داشته است که بدون تردید توجه به مقوله گردشگری موجب رشد تولید و اشتغال استان خواهد شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های تحقیق نشان داد که جامعه آماری مورد مطالعه از نظر جنسیت، ۱۶/۴٪ زن و ۸۳/۶٪ مرد بودند. از لحاظ سن ۲۳/۸٪ بین ۲۰ - ۳۵ سال، ۲۸/۹٪ بین ۳۵ - ۵۰، ۴۱٪ بین ۵۰ - ۶۵ و ۶/۳٪) ۶۵ سال سن به بالا دارند. از نظر تحصیلات ۳۳/۵٪ زیر دیپلم، ۳۶/۵٪ دارای تحصیلات دیپلم، ۱۹/۸٪ لیسانس، ۱۰/۲٪ هم فوق لیسانس و بالاتر هستند. از لحاظ وضعیت شغلی سرپرستان خانوار ۳۸/۶٪ کارگر، ۹/۸٪ کارمند، ۲۸/۶٪ کشاورز، ۱۱/۳٪ دارای شغل آزاد و ۱۱/۷٪ سایر مشاغل (کاسب، راننده، صنایع دستی و غیره) هستند.

بررسی وضعیت شاخص‌های تأثیرگذار در توسعه گردشگری روستایی

برای سنجش وضعیت شاخص‌های تأثیرگذار در توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه، از چهار شاخص اجتماعی، اقتصادی، برنامه‌ریزی و مدیریتی و زیرساختی و خدماتی (با ۴۱ گویه) در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت استفاده شد؛ یعنی از پاسخگویان درخواست شد تا میزان اهمیت هر یک از گویه‌ها را از خیلی کم تا خیلی زیاد بیان کنند. بر پایه نتایج تحقیق، از نظر روستاییان در کل توسعه گردشگری روستایی در جامعه روستاهای نمونه با میانگین ۳/۲۵ بالاتر از میانه نظری تحقیق (یعنی ۳) بوده است و شاخص اقتصادی با میانگین ۳/۶۸ نسبت به سایر شاخص‌ها از وضعیت مناسب‌تری در سطح منطقه برخوردار بوده است.

با استفاده از آزمون T تک‌نمونه‌ای با میانه نظری ۳، ضمن اطمینان از نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کلموگروف- اسمیرنوف، نظرات روستاییان پیرامون شاخص‌های توسعه گردشگری روستایی مورد بررسی قرار گرفت که در جدول ۳ آورده شده است. همچنین این جدول نشان می‌دهد، آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای هیچ‌کدام از متغیرهای مربوط به گردشگری توسعه معنادار نیست و بنابراین این متغیرها دارای توزیع نرمالی هستند و می‌توان از تحلیل پارامتریک (آزمون T مستقل) برای آن استفاده کرد. بر این اساس، مقدار آماره T در تمام شاخص‌ها بالاتر از مقدار متوسط (یعنی ۳) است (جدول ۴).

جدول ۳. آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن متغیرهای توسعه گردشگری

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	کولموگروف اسمیرنوف Z	مقدار P
اقتصادی	۳۲/۸۷	۱/۱۱	۰/۶۵۴	۰/۴۵۴
اجتماعی- فرهنگی	۲۴/۸۷	۲/۰۲	۰/۵۸۹	۰/۳۲۱
زیرساختی و خدماتی	۲۲/۹۸	۲/۱۳	۰/۶۸۷	۰/۳۶۷
برنامه‌ریزی و مدیریتی	۲۶/۷۶	۲/۳۴	۰/۶۵۴	۰/۳۱۴

جدول ۴. ارزیابی میزان اهمیت شاخص‌های توسعه گردشگری روستایی از نظر روستاییان (استاندارد آزمون=۳)

شاخص‌ها	میانگین	مقدار آماره t	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵٪ اختلاف	
					پایین	بالا
اقتصادی	۳/۶۸	۳۶/۷۳	۰.۰۰۱	۰/۷۱	۰/۳۷	۰/۵۶
اجتماعی- فرهنگی	۳/۰۸	۲۰/۳۱	۰.۰۰۱	۰/۸۲	۰/۹۰	۰/۷۴
زیرساختی و خدماتی	۳/۵۳	۳۰/۵۴	۰.۰۰۱	۰/۶۱	۰/۷۹	۰/۷۴
برنامه‌ریزی و مدیریتی	۳/۱۸	۲۱/۵۴	۰.۰۰۱	۰/۶۱	۰/۶۸	۰/۶۵
توسعه گردشگری روستایی	۳/۲۵	۲۲/۷	۰.۰۰۱	۰/۶۷	۰/۶۱	۰/۴۲

بررسی تأثیر مؤلفه‌ها در اثرگذاری توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه برای آزمون مدل مفهومی پژوهش و تأثیر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، برنامه‌ریزی و مدیریتی و زیرساختی و خدماتی در توسعه گردشگری روستایی، از فن مدل‌سازی معادلات ساختاری^۱ و نرم‌افزار Smart PLS، استفاده شد. مدل‌سازی معادلات ساختاری از دو بخش مدل اندازه‌گیری^۲

1. Structural Equation Modeling (SEM)
2. Measurement Model

و مدل ساختاری^۱ تشکیل شده است و متغیرهای مدل در دو دسته متغیرهای پنهان و آشکار تقسیم‌بندی می‌شوند که متغیرهای پنهان نیز در سطوح مختلف به کار برده می‌شوند (Amaro, & Duarte, 2016: 123). در پژوهش حاضر متغیرهای اجتماعی، اقتصادی، برنامه-ریزی و مدیریتی و زیرساختی و خدماتی و توسعه گردشگری روستایی سازه‌های اصلی (متغیرهای پنهان تحقیق) هستند که هر یک از این سازه‌ها براساس مدل مفهومی پژوهش، از شاخص‌های مختلفی تشکیل شده‌اند که توسط تعدادی گویه یا سؤال سنجیده شده‌اند که در مطالب بالا ارائه شده است. در این مدل، روایی پرسش‌نامه توسط دو معیار روایی هم‌گرا و واگرا که مختص مدل‌سازی معادلات ساختاری است، بررسی شد. روایی هم‌گرا به میزان توانایی شاخص‌های یک بُعد در تبیین آن بُعد اشاره دارد و روایی واگرا نیز بیانگر این مطلب است که سازه‌های مدل پژوهش بایستی همبستگی بیشتری با سؤالات خود داشته باشند تا با سازه‌های دیگر (Hulland, 1999: 198). برای ارزیابی روایی هم‌گرا از معیار، AVE (میانگین واریانس استخراج‌شده^۲) مربوط به متغیرهای مرتبه اول استفاده شد.

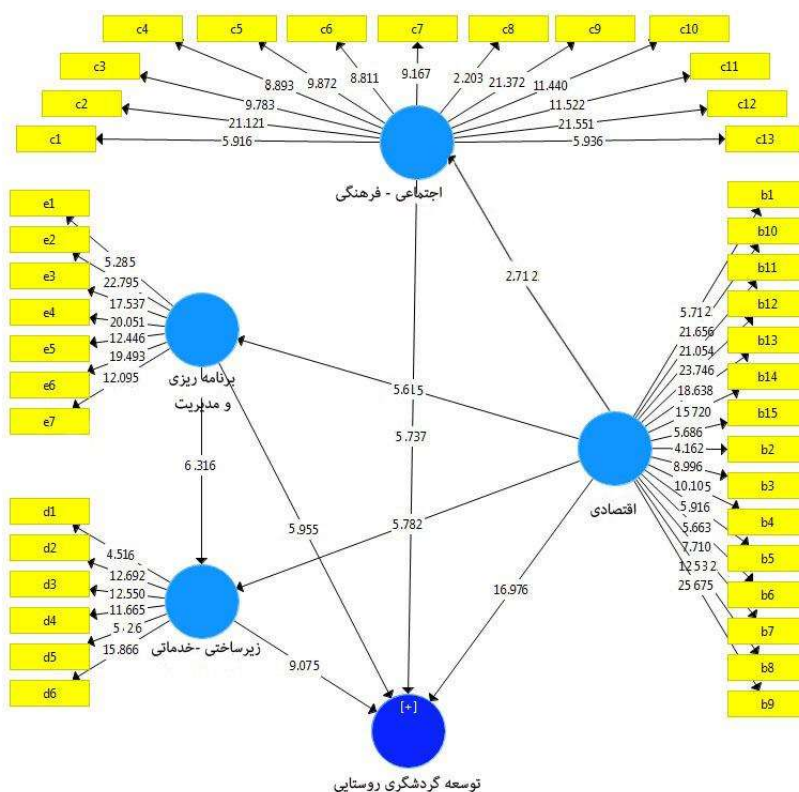
جدول ۵. شاخص‌های ارزیابی اعتبار و پایایی ابزار توسعه گردشگری روستایی

پایایی		اعتبار ممیز			اعتبار همگرا	سازه
پایایی ترکیبی (CR>0/7)	آلفای کرونباخ (Alpha>0/7)	HTMT	بارهای عاملی متقاطع	فورنل و لارکر	AVE	
۰/۸۸۲	۰/۸۴۶	تأیید	تأیید	تأیید	۰/۸۳۵	اقتصادی
۰/۸۹۳	۰/۸۹۱	تأیید	تأیید	تأیید	۰/۸۲۳	اجتماعی- فرهنگی
۰/۷۹۴	۰/۷۸۷	تأیید	تأیید	تأیید	۰/۶۵۴	زیرساختی و خدماتی
۰/۸۷۱	۰/۸۳۸	تأیید	تأیید	تأیید	۰/۷۲۴	برنامه‌ریزی و مدیریتی
۰/۸۵۷	۰/۸۷۶	تأیید	تأیید	تأیید	۰/۷۴۳	توسعه گردشگری روستایی

1. Structural Model
2. Average Variance Extracted- AVE

مقدار ملاک برای سطح قبولی AVE، ۰/۵ است؛ بدین معنا که متغیر پنهان مورد نظر حداقل ۵۰٪ واریانس مشاهده پذیرهای خود را تبیین می‌کند. در پژوهش حاضر، تمامی مقادیر AVE مربوط به سازه‌ها از ۰/۵ بیشتر بوده و این مطلب، مؤید این است که روایی همگرای پرسش‌نامه حاضر در حد قابل قبول است (جدول ۵).

برای سنجش پایایی مدل از پایایی ترکیبی^۱ و آلفای کرونباخ^۲ استفاده می‌شود که ضریب آلفای کرونباخ بیانگر میزان توانایی سؤالات در تبیین مناسب ابعاد مربوط به خود است. همچنین ضریب پایایی ترکیبی نیز میزان همبستگی سؤالات یک بُعد به یکدیگر برای برازش کافی مدل‌های اندازه‌گیری را مشخص می‌کند. با توجه به اینکه مقدار مناسب برای آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی ۰/۷ است (George, & Mallery, 2003: 231) و مطابق با یافته‌های تحقیق این معیارها در مورد متغیرهای مکنون مقدار مناسبی را اتخاذ کرده‌اند، می‌توان متناسب بودن وضعیت پایایی پژوهش را تأیید کرد. پس از آزمون مدل بیرونی لازم است تا مدل درونی که نشانگر ارتباط بین متغیرهای مکنون پژوهش است، ارائه شود. جهت بررسی تأثیر شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، برنامه‌ریزی و مدیریتی و زیرساختی و خدماتی در توسعه گردشگری روستایی با استفاده از رویکرد مدل‌سازی معادله ساختاری واریانس محور متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش به صورت متغیرهای مکنون و در قالب مدل‌های عاملی مرتبه اول وارد مدل معادله ساختاری شدند (شکل ۲).

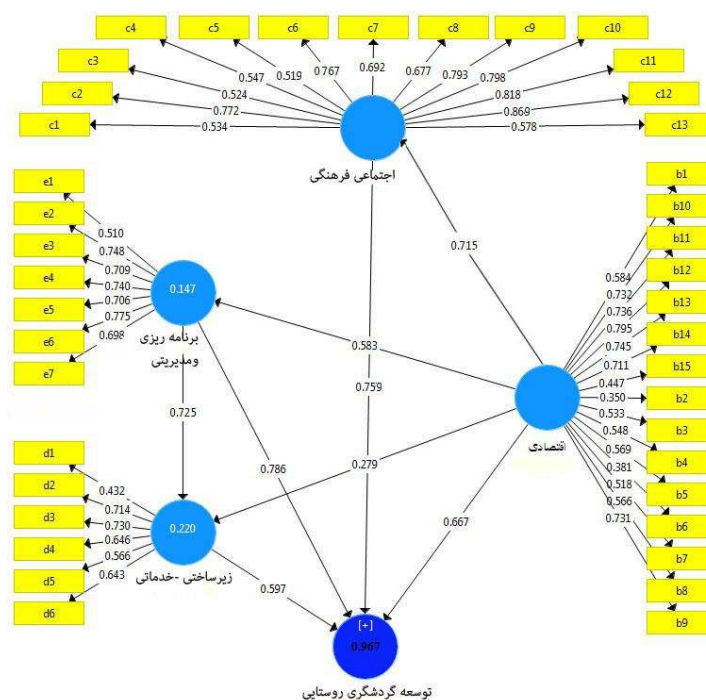
شکل ۲. مدل ساختاری ارتباط مستقیم در ابعاد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، برنامه‌ریزی- مدیریتی و زیرساختی- خدماتی بر توسعه گردشگری روستایی (همراه با ضرایب معناداری Z)

در شکل بالا، اعداد روی خطوط، مقادیر T مربوط به آزمون Bootstrapp هستند و همانند آزمون T تفسیر می‌شوند؛ یعنی اگر مقادیر T بیش از ۱/۹۶ باشد در سطح ۰/۰۵ و اگر مقادیر بیش از ۲/۵۸ باشد در سطح ۰/۰۱ معنادار هستند (Vinzi, Trinchera, & Amato, 2010: 121). همان‌گونه که در شکل ۳ مشخص است، ضرایب T بین شاخص‌ها و متغیر توسعه گردشگری روستایی، بالای ۲/۵۸ هستند؛ یعنی ارتباط بین متغیرها در جامعه نمونه با اطمینان ۹۹٪ تأیید می‌شود. علاوه بر این، برای بررسی معناداری ضریب مسیر لازم است مقدار t برای هر مسیر برآورد شود (جدول ۶). لازم به توضیح است که اثر مستقیم شاخص اجتماعی در اقتصادی، برنامه‌ریزی و مدیریتی و زیرساختی و خدماتی نیز مورد بررسی قرار گرفته که معنادار نشده است و از مدل حذف شد.

جدول ۶. شاخص‌های ارزیابی مدل درونی پژوهش، جهت و معناداری اثرات مستقیم

سطح معناداری (p)	T Statistics	ضریب بتای استاندارد	روابط بین سازه‌ها
۰/۰۰۱	۳/۷۸۲	۰/۰۶۲	اقتصادی -> زیرساختی و خدماتی
۰/۰۰۱	۵/۹۱۰	۰/۰۶۴	اقتصادی -> برنامه‌ریزی و مدیریت
۰/۰۰۱	۵/۳۱۶	۰/۰۶۳	برنامه‌ریزی و مدیریت -> زیرساختی و خدماتی
۰/۰۰۱	۱۶/۹۷۱	۰/۰۳۸	اقتصادی -> توسعه گردشگری روستایی
۰/۰۰۱	۲/۷۳۸	۰/۰۰۸	فرهنگی -> توسعه گردشگری روستایی
۰/۰۰۱	۹/۰۷۱	۰/۰۲۲	زیرساختی و خدماتی -> توسعه گردشگری روستایی
۰/۰۰۱	۹/۹۵۴	۰/۰۳۵	برنامه‌ریزی و مدیریت -> توسعه گردشگری روستایی

شکل ۳. ارزیابی مدل ساختاری تأثیر شاخص‌های چهارگانه در توسعه گردشگری روستایی

با توجه به نتایج T و P ضریب مسیر و تأیید ارتباط مستقیم بین متغیرها، در ادامه ضریب تأثیر مستقیم و غیرمستقیم شاخص‌های تحقیق در توسعه گردشگری روستایی نیز بررسی شده است.

رابطه علت و معلولی بین متغیرهای مکنون و توسعه گردشگری روستایی در قالب مدل ساختاری سنجیده شده است (شکل ۳).

اعداد نوشته شده بر روی خطوط در واقع ضرایب بتای حاصل از معادله رگرسیون میان متغیرهاست که همان ضرایب مسیر است. اعداد داخل هر دایره نشان دهنده مقدار R^2 مدلی است که متغیرهای پیش‌بینی از طریق فلش به آن دایره وارد شده‌اند. اعداد روی خطوط مربوط به گویه‌ها، بارهای عاملی شاخص‌هاست. بار عاملی مقدار عددی است که میزان شدت رابطه میان یک متغیر پنهان و متغیر آشکار مربوطه را طی فرایند تحلیل مسیر مشخص می‌کند. هرچه مقدار بار عاملی یک شاخص در رابطه با یک سازه مشخص بیشتر باشد، آن شاخص سهم بیشتری در تبیین آن سازه ایفا می‌کند. چنان‌که در شکل ۳ مشاهده می‌کنید، تمام شاخص‌های پژوهش حاضر بار عاملی بیش از ۰/۴ دارند و از اعتبار و روایی بالایی برای سنجش متغیرها برخوردار هستند و همبستگی قابل قبولی بین شاخص‌ها وجود دارد.

همان‌طور که در شکل ۳ نمایان است، رابطه بین شاخص‌های اصلی و متغیر وابسته پژوهش معنادار و مستقیم است؛ بدین ترتیب ابعاد اجتماعی، اقتصادی، برنامه‌ریزی و مدیریتی و زیرساختی و خدماتی بر توسعه گردشگری روستایی تأثیر مثبت و معناداری دارد که طبق ضرایب استاندارد، ۶۶.۵٪ از تغییرات توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه به‌طور مستقیم توسط شاخص‌های شغلی پیش‌بینی می‌شود. بُعد اقتصادی با میانجی‌گری بُعد برنامه‌ریزی و مدیریتی و زیرساختی و خدماتی به‌صورت غیرمستقیم نیز در توسعه گردشگری روستایی تأثیرگذار است که به‌لحاظ آماری معنادار است ($p > 0/05$). در ادامه برای بررسی میزان تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل در متغیر وابسته (توسعه گردشگری روستایی) لازم است که اثرات کل، مستقیم و غیرمستقیم برای متغیرهای مدل محاسبه و ارائه شود.

جدول ۷. برآورد اثرات کل، مستقیم و غیرمستقیم مؤلفه‌های تحقیق بر توسعه گردشگری روستایی

اثرات کل	اثرات غیرمستقیم		اثرات مستقیم		ضریب تعیین	متغیر وابسته	میانجی	متغیر مستقل
	p	اثر	P	اثر				
۰/۰۰۱	۰/۸۹۳	۰/۰۰۱	۰/۲۱۹	۰/۰۰۱	۰/۶۶۵	توسعه گردشگری روستایی	← برنامه‌ریزی و مدیریتی	اقتصادی
	۰/۰۵۹	-	-	۰/۰۰۱	۰/۰۵۹		فرهنگی- اجتماعی	
	۰/۱۹۷	-	-	۰/۰۰۱	۰/۱۹۷		زیرساختی و خدماتی	
۰/۰۰۱	۰/۴۴۹	۰/۰۰۱	۰/۰۶۴	۰/۰۰۱	۰/۳۸۶		برنامه‌ریزی و مدیریتی	زیرساختی و خدماتی ←

منبع (نگارنده، ۱۴۰۲)

براساس جدول ۷، بُعد شغلی با در نظر گرفتن اثرات مستقیم و غیرمستقیم، با ضریب ۰/۸۹۳، تأثیر بیشتری نسبت به سایر ابعاد در توسعه گردشگری روستایی داشته است. این ارتباط بین سازه‌های اصلی پژوهش در سطح اطمینان ۹۵٪ به لحاظ آماری نیز معنادار است و P کمتر از ۰/۰۵ است ($p > ۰/۰۵$)؛ یعنی هر واحد افزایش در شاخص‌های اقتصادی، با افزایش ۰/۸۹ واحدی متغیر وابسته همراه است و برعکس. شاخص‌های برنامه‌ریزی و مدیریتی با ضریب تأثیرگذاری ۰/۴۴۹ نیز تأثیر نسبتاً زیادی در توسعه گردشگری روستایی منطقه مورد مطالعه داشته است و شاخص‌های زیرساختی و خدماتی با ضریب ۰/۱۹۷ در مرحله سوم قرار دارد. لازم به توضیح است که شاخص‌های فرهنگی- اجتماعی کمترین تأثیر را در توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه داشته است.

بررسی حجم اثرگذاری متغیرهای پنهان درون‌زای (وابسته) مدل با ضریب R^2 مشخص می‌شود. پارامتر R^2 معیاری است که نشان از تأثیر یک متغیر برون‌زا در یک متغیر درون‌زا دارد و سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی R^2 در نظر گرفته می‌شود. مطابق با جدول ۸، مقدار R^2 برای متغیر توسعه گردشگری روستایی برابر ۰/۸۴۳ محاسبه شده است که با توجه به سه مقدار ملاک، تأثیر متغیر مستقل در توسعه گردشگری روستایی در سطح قوی است؛ بنابراین دستیابی به شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، برنامه‌ریزی و مدیریتی و زیرساختی و خدماتی، تأثیر زیادی در توسعه گردشگری روستایی منطقه مورد

مطالعه داشته و در توسعه گردشگری روستایی تأثیر معنادار داشته است؛ به طوری که ۹۴/۳٪ تغییرات توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه به وسیله شاخص‌های چهارگانه پیش‌بینی شده است.

شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل معادله ساختاری نیز نتایج به دست آمده را تأیید می‌کند. مقدار Q2 نشان از قدرت پیش‌بینی‌کنندگی خیلی مناسب مدل در خصوص سازه‌های درون‌زای پژوهش دارد و با توجه به مقدار به دست آمده برای GOF به میزان ۰/۸۶۱، برازش بسیار مناسب مدل کلی تأیید می‌شود و بیانگر این است که برازش داده‌ها به مدل برقرار است و همه شاخص‌ها دلالت بر مطلوبیت مدل معادله ساختاری دارند (جدول ۸).

جدول ۸. شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل معادله ساختاری

GOF	R2	Communality	NFI	SRMR	Q2 (=1-SSE/SSO)	شاخص
۰/۸۶۱	۰/۸۴۳	۰/۷۴۲	۰/۹۳۵	۰/۰۹۱	۰/۷۲۴	مقدار

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

برای آزمون مدل مفهومی پژوهش و بررسی تأثیر ابعاد اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، برنامه‌ریزی - مدیریتی و زیرساختی - خدماتی بر گردشگری روستایی ضمن تأیید همبستگی مثبت و معنی‌داری این دو متغیر با آزمون همبستگی پیرسون، از فن مدل‌سازی معادلات ساختاری با رویکرد تکنیک حداقل مربعات جزئی (PLS) استفاده شده است. نتایج به‌دست‌آمده از نرم‌افزار Smart PLS نیز ضمن تأیید آزمون بیرونی مدل (مقدار روایی واگرا و همگرا، آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی) نشان داد که ضرایب t بین سازه‌های اصلی پژوهش، بالای ۲/۵۸ بوده و رابطه معنادار و مستقیم بین دو متغیر برقرار است و بعد اقتصادی با در نظر گرفتن اثرات مستقیم و غیرمستقیم، با ضریب ۰/۸۹، تأثیر بیشتری نسبت به سایر ابعاد در توسعه گردشگری روستایی داشته است. شاخص‌های برنامه‌ریزی و مدیریتی با ضریب تاثیرگذاری ۰/۴۴۹ نیز تأثیر نسبتاً زیادی در توسعه گردشگری روستایی منطقه مورد مطالعه داشته است و شاخص‌های زیرساختی و خدماتی با ضریب ۰/۱۹۷ در مرحله سوم قرار دارد. لازم به توضیح است که شاخص‌های فرهنگی- اجتماعی کمترین تأثیر را در توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه داشته است. در کل با توجه به مقدار R^2 برای متغیر تغییر توسعه گردشگری روستایی (۰/۸۴۳) مشخص شد که دستیابی به شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، برنامه‌ریزی و مدیریتی و زیرساختی و خدماتی، تأثیر زیادی در توسعه گردشگری روستایی منطقه مورد مطالعه داشته است و در توسعه گردشگری روستایی تأثیر معنادار داشته است؛ به‌طوری‌که ۹۴/۳٪ تغییرات توسعه گردشگری در منطقه مورد مطالعه به‌وسیله شاخص‌های چهارگانه پیش‌بینی شده است. مقدار به‌دست‌آمده برای شاخص GOF (به میزان ۰/۸۶۱)، نیز برازش بسیار مناسب مدل ساختاری تحقیق را تأیید می‌کند.

مقایسه بین پژوهش‌های گذشته و پژوهش حاضر نشان می‌دهد که از بین پژوهش‌های صورت‌گرفته درباره موضوع گردشگری روستایی، نتایج پژوهش کریم‌زاده و ولانی (۱۴۰۰) دو عامل سیاسی و قانونی را در ایجاد فرصت‌های گردشگری نواحی روستایی مؤثر دانسته‌اند؛ درحالی‌که پژوهشگران دیگری چون رکن‌الدین افتخاری، پورطاهری و فضلی (۱۳۹۳) در مطالعه خود بیشتر عامل اقتصادی مد نظر قرار گرفته است؛ درحالی‌که در این پژوهش بیشترین تأکید

بر بحث هسته پژوهشی گردشگری روستایی در استان خراسان رضوی و اداره شدن آن تحت نظارت اساتید مجرب، آگاهی مدیر، بخش خصوصی، مراتع، طرح جامع گردشگری، وجود تالاب‌ها، وجود سواحل مناطق کویری روستایی، کوهستان، چشم‌انداز و چشمه‌هاست. تحقیق دیگر از مانوئل، پاتریکا و جواو^۱ (۲۰۱۷) است که به این نتیجه رسیده اند که، بین رفتار استقبال ساکنان از گردشگران و رفتارهای گردشگران رابطه معناداری وجود دارد و برای رسیدن به منافع شخصی و اقتصادی در بحث گردشگری، نیازمند شناخت رفتارهای گردشگران و ساکنان مقصد گردشگری است. همان‌طور که در این تحقیق مشخص است، این عامل نیز از موارد بسیار تأثیرپذیر است. در جمع‌بندی پژوهش می‌توان گفت که موفقیت در دستیابی به اهداف همه‌جانبه آینده گردشگری روستایی استان خراسان رضوی وابسته به تعامل مؤثر بین عوامل اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، خدماتی - ساختاری و برنامه‌ریزی - مدیریتی است. توجه کافی از سوی برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و تصمیم‌سازان به عوامل تأثیرگذار در تبیین چشم‌انداز آینده گردشگری جامعه‌محور، بسترهای لازم را برای تحقق، توسعه و تکامل مطلوب و الگومدار مقاصد گردشگری ایجاد خواهد کرد؛ به‌گونه‌ای که تعادل و پایداری طولانی‌مدت را در همه ابعاد و سطوح تضمین کند.

منابع

- پاپلی یزدی، محمدحسین، و سقایی، مهدی. (۱۳۸۵). گردشگری (ماهیت و مفاهیم). تهران: سمت.
- تقدیسی، احمد، وارثی، حمیدرضا، احمدیان، مهدی، و عسگری، حمید. (۱۳۹۳). شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در مناطق روستایی (مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان جیرفت). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۴ (۱)، ۱-۱۴.
Doi: 10.22067/jrrp.v4i9.22867
- تقوایی، مسعود، و حسینی‌خواه، حسین. (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری مبتنی بر روش آینده‌پژوهی و سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر استان گیلان). مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۶ (۲۳)، ۸-۳۰.
Doi: 10.22080/jtpd.2018.1762
- دهدشتی شاهرخ، زهره، و فیاضی، مرتضی. (۱۳۹۰). مدیریت بازاریابی در صنعت گردشگری. تهران: مهکامه.
- ده‌ده‌زاده سیلابی، پروین، و احمدی‌فرد، نرگس. (۱۳۹۷). تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان مازندران). جغرافیا و پایداری محیط، ۹ (۱)، ۷۳-۸۹.
Doi: 10.22126/ges.2019.1064
- رستمی، فرحناز، و احسانی‌فر، تهمینه. (۱۳۹۷). پیشران‌های توسعه کارآفرینی گردشگری روستایی. نشریه مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، ۵ (۲)، ۷۱-۸۲.
Doi: 10.22069/jead.2018.15614.1347
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، پورطاهری، مهدی، و فضلی، نفیسه. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل مؤثر در توسعه کارآفرینی گردشگری روستایی. مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۳ (۸)، ۸۷-۱۰۷.
- سالنامه آماری ایران (۱۴۰۰)، سالنامه خراسان رضوی. بخش گردشگری.
- علی‌اکبری، اسماعیل، پورا احمد، احمد، و جلال‌آبادی، لیلا. (۱۳۹۷). شناسایی پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی. فصلنامه علمی-پژوهشی گردشگری و توسعه، ۷ (۱)، ۱۵۶-۱۷۸.

- فراهانی، سهیلا، فرهنگی، علی اکبر، و مشهدی، سحر. (۱۳۹۲). تحلیل شاخص‌های مؤثر بر توسعه صنعت گردشگری روستایی (پیمایشی پیرامون روستای گرمه). *فصلنامه مدیریت دولتی*، ۵ (۱)، ۴۱-۶۴. Doi: 10.22059/jipa.2013.35547

- فرجی، امین، نعمت‌پور، محمد، و عشریه، امید. (۱۳۹۶). تحلیل سیستمی اثرات مثبت و منفی توسعه گردشگری ایران با رویکرد آینده‌پژوهی. *دوفصلنامه مطالعات اجتماعی گردشگری*، ۵ (۹)، ۱۵۱-۱۸۹.

- کرمی دهکردی، مهدی، میرک‌زاده، علی اصغر، و غیاثوند غیاثی، فرشته. (۱۳۹۱). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان استان چهارمحال و بختیاری. *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۲۳ (۱)، ۹۹-۱۱۲.

- کریم‌زاده، حسین، و ولائی، محمد. (۱۴۰۰). تحلیل نقش توسعه گردشگری در رونق کسب‌وکارهای خرد روستایی مطالعه موردی: دهستان باروق، شهرستان میاندوآب. *گردشگری و توسعه*، ۱۰ (۳)، ۱۴۷-۱۶۶. Doi: 10.22034/jtd.2021.207527.1868

- Amaro, S., & Duarte, P. (2016, May). Modelling formative second order constructs in PLS. In *European Conference on Research Methodology for Business and Management Studies*. Academic Conferences International Limited. Kidmore, UK.

- Cho, Y., Jeong, H., Choi, A., & Sun, M. (2019). Design of a connected security lighting system for pedestrian safety in smart cities. *Sustainability*, 11(1308), 1-11.

- Dutton, I., & Michael Hall, C. (1989). Making tourism sustainable: The policy/practice conundrum. *Proceedings of the Environment Institute of Australia Second National Conference*. Melbourne, Australia.

- George, D., & Mallery, P. (2003). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference* (4th Ed). Boston: Allyn & Bacon.

- Getz, D. (1991). *Festivals, special events, and tourism*. London: Van Nostrand Reinhold.

- Goodwin, H., & Santilli, R. (2009). Community-based tourism: A success? *ICRT Occasional Paper*, 11(1), 1-37.

- Gursoy, D., Chi, C. G., & Dyer, P. (2010). Locals' attitudes toward mass and alternative tourism: The case of Sunshine Coast, Australia. *Journal of Travel Research*, 49(3), 381-394.

- Hall, M., & Stephen, J. (2002). *The geography of tourism and recreation: environment, place, and space* (2nd ed.). London: Routledge.
- Higgins, F. (2006). More than an “industry”: The forgotten power of tourism as a social force. *Tourism Management*, 27(6), 1192-1208.
- Hulland, J. (1999). Use of partial least squares (PLS) in strategic management research: A review of four recent studies. *Strategic Management Journal*, 20(2), 195-204.
- Karimzadeh, H., & Valaei, M. (2021). Tahlil-e naghsh-e tosee-e gardeshgari dar ronagh-e kasb var karhay-e khord-e roostaie: Motaleh-e moredi-e dehestan baroogh va shahrestan miandoab [Analysis of the role of tourism development in the prosperity of small rural businesses: A case study of Baroogh district, Miandoab county]. *Journal of Tourism and Development*, 10(3), 147-166. Doi: 10.22034/jtd.2021.207527.1868
- Manuel, R., Patricia P., & João, S. (2017). Residents’ attitudes and the adoption of protourism behaviours: The case of developing island countries. *Tourism Management*, 61(1), 523–537. Doi: 10.1016/j.tourman.2017.03.004
- Peter, S., & Ronald, R. (2017). Productivity growth and income in the tourism sector: Role of tourism demand and human capital investment. *Tourism Management*, 61(2), 523–537. Doi: 10.1016/j.tourman.2017.03.006
- Vinzi, V. E., Trinchera, L., & Amato, S. (2010). PLS path modeling: From foundations to recent developments and open issues for model assessment and improvement. In V. Esposito Vinzi, W. W. Chin, J. Henseler, & H. Wang (Eds.), *Handbook of partial least squares: concepts, methods and applications*. Dordrecht: Springer.
- Wang, J., Huang, X., Gong, Z., & Cao, K. (2020). Dynamic assessment of tourism carrying capacity and its impacts on tourism economic growth in urban tourism destinations in China. *Journal of Destination Marketing & Management*, 15(2), 100-383.
- Weaver, D., & Lawton, L. (2007). Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research. *Tourism Management*, 28(5), 1168-1179. Doi: 10.1016/j.tourman.2007.03.004
- World Bank. (2013). *World Development Report 2013: Agriculture for Development*. Washington, D.C: World Bank.

